

Bizitza garestitzea

Emakumeak, bereziki kaltetuak

Gertaera: bizitza(k) garestitzen ari d(ir)a

Azken urteetan, inflazioaren albistea hainbatetan titular bilakatu da eta 2023ko urtea ez da salbuespena izan, gure egunerokotasunaren titular nagusietako bat izan da. Are gehiago, inflazioak egun pairatzen dugun fenomeno izaten jarraitzen du²¹. Edozein kasutan, inflazioa adierazle kuantitatibo bat besterik ez da, bere gorabeherekin, datua hobetzen denean krisia gainditutzat emango dute. Baina sakonean, benetan kezkagarriena dena da adierazle kuantitatibo horrek ezkututzen duen errealitatea: bizitzaren garestitzea.

Murgilduta gauden prekarizazio eta pobretze prozesuaren testuinguruan bizitzaren garestitzeak egoera larriagotzen du, emakumeok izanik, besteak beste, kaltetuenak. Arrazoiak ezagutzen ditugu: baliabide material gutxiago daude emakumeen esku; enegarren krisi honi aurre egiteko pisua emakumeen bizkar uzten da; ikusezinak diren eremu pribatuetan, etxeetan, geratzen da krisiari aurre egiteko ardura; krisiari aurre egiteko hartutako erabaki politiko eta ekonomikoak ez dira berdin iristen emakumeengana.

Gertaerak erakusten diguna

Gertatzen ari denaren inguruko argazki feminista osatu bat egiteko asmoarekin, irakurketa lau ataletan banatu dugu. Lehenik, bizitzaren garestitzearen prozesuari berari erreparatu diogu, horren ezaugarriak eta ondorioak sakonduz. Bigarrenik, bizitzaren garestitzea prekarizazio eta pobretze testuinguruan kokatu dugu, bere eraginak piztu dituen kezkak eta beharrak aztertuz. Hirugarrenik, bizitzaren garestitzeak ezkututzen dituen bestelako dimentsioei jarri diegu arreta, emakumeengan duen eragina ikusaraziz. Azken finean, bizitzaren garestitzeak ez gaitu guztiok berdin kolpatzen: gero eta aberastasun gehiago metatzen duten irabazleak daude eta erresistentzia edo biziraupen estrategiak pentsatu behar izan dituzten galtzaileak daude; eta galtzaileen artean, batzuk (emakumeak, besteak beste) beste batzuk baino galtzaileagoak dira. Laugarren atalean, inflazio edo bizitzaren garestitzeari aurre egiteko emandako erantzunak jaso nahi izan ditugu: sistematik erabakitakoak eta sistemari emandakoak.

21. <https://mrafundazioa.eus/es/centro-de-documentacion/analisis-de-coyuntura/analisis-de-coyuntura-145>

Baina hausnarketari ekin baino lehen, zertaz ari gara prekarietateaz eta pobreziaz ari garenean?

Ongizate estatuetan historikoki enplegua izan da segurtasun-iturria eta horregatik, ohikoa da prekarietatea espresuki lan-prekarietatearekin lotzea. Hala ere, baieztapen hori mugatua da. Batetik, enplegua izan dutenak nagusiki gizonak izan direlako, beraz haiek izan dira segurtasun-iturri horren onuradunak. Eta bestetik, prekarietatea lan-prekaritatea bera gainditzen duen fenomeno bat delakoan gaudelako: oinarritzko eskubideak bermatzeko ziurtasun eza, hain zuzen ere.

Prekaritatea bizitzeko beharrezkoak diren baliabideak eskuratzeko ziurgabetasunarekin batera sortzen eta hedatzen da. Eta gaur egun, hori da normalizatzen eta instituzionalizatzen ari den errealitatea. Horrek hautatutako bizi-proiektuari ekiteko ezintasuna ekartzen du, eta baita ustekabeko egoerei aurre egiteko zailtasuna edota ezintasuna ere; egunean-egunean bizitzera behartuz inolako aurrera begirako proiektiorik eta erreserbarik gabe.

Prekaritatea eta bazterkeria edo pobrezia ez dira isolaturik dauden bi errealitate desberdin, elkarloturik dauden egoerak dira, prozesu berean oinarritzen baitira continuum bat osatuz. Ustekabeko egoeren aurrean erreakzionatzeko gaitasunik ez dagoenean, erraz pobrezia eramaten zaitu. Horrenbestez prekarietatea fenomeno bakarra da baina bere eraginak intentsitate maila desberdinak izan ditzake, eta pobrezia da horren muturreko egoera.

Prekarizazio-prozesu horretan emakumeak protagonista nagusienetakoak dira, hain zuzen ere, emakumeak direlako enplegua eta zerbitzu publikoak eskuratzeko baldintza okerragoak dituztenak, familiaren edota sare komunitarioen sostenguan jotzen duten rolaengatik.

Bizitzaren garestitzea

Bizitzaren garestitzearen hausnarketari ekiteko ezinbestekotzat jotzen dugu bizitza duinaren funtsezko dimentsioak identifikatzea. Alegia, bizitza duin bat izateko oinarritzko premiak direnak. Eta horiek dira, prekarizazio eta pobretze-prozesuak zuzenean eta bortizki eragiten dituzten dimentsioak.

Elikagaiak asko garestitu dira azkenaldian. “Oinarritzko elikagaiak % 25,72 garestitu dira azken bi urteetan”, 2023ko irailean Manu Robles-Arangiz fundazioak argitaratu zuen Egoeraren Azterketa 145 izeneko txostenaren²² arabera. Gainera, goranzko joera etengabea

22. https://mrafundazioa.eus/eu/dokumentazio-zentrua/egoera-azterketa/egoeraren-azterketa-145-ordena-geopolitiko-berria-krisi-ekonomikoa-inflazioari-aurre-egiteko-eta-langile-klasearen-pobretzea?set_language=eu

da: “Elikagaiak iazko urrian baino % 9 garestiago daude Hego Euskal Herrian, eta hilabete batetik bestera beste % 1,5 garestitu dira”²³. Ipar Euskal Herrian ere, antzeko joera antzeman dezakegu: “Frantzia da buru 2022ko urtariletik 2023ko abuztura bitartean elikagaien % 17,9ko inflazio metatuarekin. Ondoren Espainia dator, % 17,2ko datuarekin”²⁴.

Etxebizitza geroz eta garestiagoa da. Etxebizitzaren garestitzea etengabekoa da, politika ekonomikoen eraginez espekulazioaren mesedetan balioa biderkatzen ari da. Turismoa jarduera ekonomiko nagusia izateak, besteak beste, hori ekarri du. Horren ondorioz, Euskal Herrian bizitzea gero eta garestiagoa da, bai pisu bat erostea zein alokatzea. Manu Robles-Arangiz fundazioaren aipatutako txostenaren arabera, etxebizitzaren prezioak hamar hiruhilekoz jarraian egin du gora (2021eko urtariletik 2023ko irailera).

Garestitze horrek, batez ere emakumeei eragiten die, zailagoa dutelako gastu erantsiari aurre egitea, eta horrek etxebizitzarako eskubidea ukatzea dakar. Genero ikuspegitik Eusko Jaurlaritzak 2022an egindako etxebizitza eskuratzeari buruzko txostenak²⁵ gordinki iragartzen du egoera larriagotzen ari dela.

Halaber, Kontsumoko Prezioen Indizearen (KPI) bilakaerak etxebizitza eskuratzeko zorpetu izanagatik kaltetzen gaitu, eta jakina, guztiok dakigun moduan, KPIa murrizteko interes-tasa igotzea²⁶ erabaki politikoa da, ekonomia finantzarioak aginduta. Urte amaieran Europako Banku Zentralak interes-tasak izoztea erabaki badu ere, datu puntualetik haratago begiratu behar zaio sakoneko prozesuari.

Alokairuaren prezioari dagokionez, etengabe igotzen ari da²⁷ urte batzuetatik hona. Espainiar estatuan, 2022an alokairuko etxebizitza baten metro koadroko prezioa % 7,4 garestitu zen eta soldatak % 0,7 jaitsi ziren.... “2012tik aurrera, soldaten eta etxebizitzaren prezioaren bilakaerari begiratuta, ikusten dugu 10 urte hauetan soldatak % 3,4 igo direla (% 4,6 azken 5 urteetan), eta alokairuko etxebizitzaren prezioa, berriz, % 51,4 igo dela (% 35,3 azken 5 urteetan).

Manu Robles-Arangiz fundazioaren aipatutako txostenean jaso bezala, etxe-agentzia baten arabera, prezioek alokairuko etxebizitzaren merkatuaren errekor berri bat markatu dute. 2023ko abuztura arteko datuek erakusten dute prezioak % 2,7 igo direla Nafarroan eta % 6,3 EAEn.

23. https://www.berria.eus/ekonomia/indarra-galtzen-ari-da-elikagaien-inflazioa-baina-iaz-baino-9-garestiago-daude_1345087_102.html

24. <https://www.lefigaro.fr/conso/inflation-alimentaire-pourquoi-la-france-fait-figure-de-mauvaise-eleve-en-europe-20231113>

25. https://www.euskadi.eus/eusko-jaurlaritza/contenidos/informacion/ovv_mujer_2022/eu_ovv_ana/index.shtml

26. https://www.berria.eus/ekonomia/ebzk-425eraino-igo-ditu-tasak-eta-ez-du-argitu-irailean-zer-egingo-duen_231208_102.html

27. <https://nosotros.infojobs.net/prensa/informes/en-10-anos-los-salarios-han-crecido-un-34-mientras-que-el-precio-del-alquiler-se-ha-incrementado-un-514-segun-infojobs-y-fotocasa>

Energiaren garestitzeak ez du etenik. Krisi energetiko orokorra nazioarteko testuinguru zehatz batekin lotzen da²⁸: tentsio geopolitikoekin, Ukrainako gerra hasieran; gero, Palestinaren aurkako sarraskiarekin. Eta krisi horiek energiaren garestitzea ekarri digute, arrazoi nagusietako bat bilakatuz. EHUKo Iñigo Antepara ekonomialariak dioenez, “elektrizitatearen prezioak behera egin du 2023an, baina jasanezina izaten jarraitzen du, 2021eko erdialdetik oso igoera handiak izan baititu, eta, ondorioz, neurrigabeko prezioak izan dira”²⁹.

Hego Euskal Herrian prezioek behera egin dute³⁰: erregaiak, oro har, iaz baino % 4,5 merkeago daude. Are nabarmenagoa da argindarraren prezioaren jaitsiera. Iaz baino % 18,6 merkeago dago. Hala ere, erakundeek igoera berriak aurreikusten dituzte. Ipar Euskal Herrian prezioek gora egiten jarraitu dute³¹: etxeetako kontsumorako elektrizitatearen prezioa % 11 igo da, eta gasa % 21 2022ko lehen sei hilabeteetatik 2023ko lehen sei hilabetera.

Aipatu dugun bezala, bizitzaren azken garestitzeak areagotu egiten du lehenagotik datorren joera. Langileriak dagoeneko erosahalmena nabarmen galdu du. Ipar Hegoa fundazioaren 8. Ikusmiran³² jasotzen denaren arabera, 2008-2019 epealdian emakumeek oro har 3.405 euro galdu dituzte erosahalmenean, bizitza garestitu denarena baino gutxiago igo baitzaizkie soldatak. Diru-sarrera baxuenak dituzten emakumeen kasuan diru galera hori 12.847 eurotara igotzen da.

Prekarizazio eta pobretze prozesua azkartzen duen krisia

Garestitzearen auziaren atzean dagoen benetako arazoa da bizitzeko behar beharrezkoak diren elikadura, etxebizitza eta argindarra, merkatuaren esku egotea. Sistemak lortu du berarentzat onargarriak diren KPI mailak berreskuratzea, bizitzaren garestitzearekin batera oinarritzko beharren merkantilizazioa ezarri.

Benetako bizi baldintza duinak izan eta erosahalmena ziurtatzeko, zerbitzu publikoetarako sarbidea eta prestazioak jasotzeko eskubidea bermatuak izatea erabakigarria da. Alde horretatik, hiru adierazle horien bilakaera oso modu gordinetan azaltzen du garestitzeak ekarritako prekarizazio eta pobretze-prozesuaren azkartzearen zergatia. Lehenik, erosahalmena galtzen da, diru sarrerak soldatak zein pentsioak izan; bigarrenik, zerbitzu publikoetan ez da behar beste inbertitzen, eta publiko-pribatu elkarlanaren izenean pribatizazio prozesuak ez du

28. <https://www.iparhegoa.eus/formakuntza-soziala/talaia/energia/isidro-enaola/>

29. <https://www.ehu.eus/eu/-/pobreza-energetica-en-tiempos-de-altos-precios-de-la-energia>

30. https://www.berria.eus/ekonomia/indarra-galtzen-ari-da-elikagaien-inflazioa-baina-iaz-baino-9-garestiago-daude_1345087_102.html

31. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20231026-1>

32. <https://www.iparhegoa.eus/azterketak/ikusmiran/ikusmiran-08-langileriaren-lan-eta-bizi-baldintzak/>

etenik; eta azkenik, diru laguntzen eta prestazioen helburua egoera eramangarria egitea izan arren, gutxi dira eta gaizki antolatuak, gainera.

Eskola-bekekin gertatutakoa murrizketa horien eta pobrezian duten eraginaren adibide garbia da: eskura dagoen azken txostenaren arabera³³, eskola-jantokiko beka jasotzen duten EAEko ikasleen ehunekoa (askotan, elikadura-pobreziako egoerei aurre egiteko tresna nagusia izaten dena) %19,5etik %15,3ra jaitsi zen, 2018-2019 ikasturtetik 2020-2021 ikasturtera.

Politika sozial horrek bestelako arazoak sortzen ditu: batetik, laguntzen izaera asistentziala da; eta bestetik, familian oinarritzen da, familia sostengurako eta zaintzarako gune nagusi bakar bilakatuz eta betikotuz. Eta ondorioz, eredu horren arabera, emakumeen zaintzalearen rola indartuz.

Zerbitzu publikoen pribatizazioak eta murrizketek dakarten bizitzaren merkantilizazio prozesua iraunkor bilakatzen ari da, sortzen dituen ondorioek prozesua bera elikatuz: batetik, oinarritzko eskubideak merkatuan erostera behartuz; eta bestetik, erosahaltenaren galeraren ondorioz baliabideak eskuratzeko ezintasuna nagusituz. Horrenbestez, emaitza guztiz ezaguna da¹⁴: prekarizazio prozesuak aurrera egiten du eta gehien kaltetzen dituen eremuak zaintza eta osasunarenak dira. Ipar Hegoa fundazioaren³⁴. Ikusmiran³⁵ txostenaren arabera, zaintza lan eta enpleguetan jarduten duten langile (hau da, lan ordaindu zein ordaindu gabeko lanetan ari direnak; eremu pribatuan zein enplegua dutenak) ia-ia gehienak prekarietatean bizi dira. Enplegua izan arren eta egiten dituzten zaintza lanak ekonomikoki (gutxi) aitortuak egon arren, bizitza duina bermatzeko diru-sarrera nahikorik ez dute. Izan ere, KPI-aren arabera eguneraturiko Gutxieneko Soldataren (1.570€) azpitik daude:

- Etxeko langileen batez besteko soldata Espainiar estatuko Langile Estatutuan zehaztutakoa 1.080 euroko da.
- Etxeko lanetan Hego Euskal Herrian 186.800 herritarrek dihardute eta gehiengoa, % 87,97, emakumea da. Inolako aitortza sozial zein ekonomikorik gabe egiten dute lan.
- Hego Euskal Herriko Helduen egoitzetako langileen batez besteko oinarritzko soldata 1.444,74 eurokoa da, beraz beharko lukeen soldataren azpikoa.

Dudarik gabe, emakumeak dira prozesu horren zama bere gain hartzen dutenak, muturreko egoeren aurrean erabaki konplikatuak hautatzera behartuz: berogailua jarri edo elikadura zaindu; osasun pribatura jo, familiaren bestelako beharrak bere gain hartuz...

33. Hezkuntza Euskadin. 2019-2021 Txostena, Euskadiko Eskola Kontseilua, <https://consejoescolardeeeuskadi.hezkuntza.net/eu/informe-ensenanza>).

34. Christine Lagardek berak albo-kalte bezala definitu zituen enpleguan, enpresetan eta familietan neurriak izango dituen ondorioak.

35. https://www.iparhegoa.eus/wp-content/uploads/2023/11/Ikusmiran14_zaintza_eus.pdf

Datuek argi eta garbi errealtatearen gordintasuna agerian uzten dute: Hego Euskal Herrian 538.000 lagun daude pobrezia eta gizarte bazterketa pairatzeko arriskuan³⁶. Euskal Autonomia Erkidegoan³⁷, 2022ko datuek (2023an argitaratuta) aipaturiko joera erakusten dute: 267.442 pertsonen oinarritzko gastuak murriztu behar izan zituzten, 40.057k elikadura-arazoak izan zituzten (horietatik 24.709 “oso larriak”). 88.577 pertsonen ez ordaintzeagatik arazoak zituzten, eta horrek esan nahi du 11.762 etxetan hornidurak eteteko arriskuan zeudela eta 7.062k enbargatuak izateko arriskua zutela. Gehiago ziren (178.095) neguan hotza pasatzen zutenak energiaren kostuaren igoeragatik, % 18ko aldea 2020arekiko. Oro har, oraindik ere genero-arrakala dago, eta emakumeek bazterketa-arrisku handiagoa dute.

Egoeraren premia eta genero-desberdintasunak argi eta garbi ikusten dira etxebizitzaren eremuan. Gehienez soldataren % 30 alokairura bideratu beharko litzatekeela estimatzen den arren, Ipar Hegoa fundazioaren 11. Ikusmiran txostenaren³⁸ arabera emakumeek gizonezkoek baino soldataren ehuneko altuagoa bideratzen dute alokairua ordaintzeko. Hain zuzen ere, Nafarroa Garaian emakumeek soldata garbiaren % 43,33a eta gizonezkoek, aldiz, % 34,26a. EAE-n emakumeek % 54,53a eta gizonezkoek % 46,02a. Ondorioz, egoera horrek bereziki emakumeei etxebizitza eskuratzeko eskubidea mugatzen die. 2023an ezagutarazitako datuen arabera, “Bakarrik lau emakumetik batek ditu diru-sarrerak lehen etxebizitza eskuratzeko. Etxebizitzaren beharrari aurre egiteko diru-sarrera nahikorik ez dutela adierazi duten emakumeen ehunekoa % 73,9ra igo da 2021ean, eta gizonen tasa baino ia ehuneko 4 puntu handiagoa da”.

Horrekin batera, populazioaren arteko desberdintasuna areagotzen ari da: Hau da, EAEn “erdiko klasea” murriztu egin da eta muturretan kokaturiko biztanleriaren ehunekoak handitzea ekarri du pobrezia eta aberastasuna handiagotuz; pobrezia Aurrakako Sarearen (EAPN) azken txostenaren³⁹ arabera.

Hasieran aipatutako Manu Robles-Arangiz fundazioaren txostenaren arabera, aurrezkiak (neurri handi batean pandemian zehar lortu zirenak) “desagertzen” ari dira. Gai horrek klase-irakurketaren ikuspuntutik zera adierazten du: aurrezkiak agortzen ari zaizkien edo agortu zaizkien klaseak behe mailako klasekoak dira; aldiz, goi mailako klaseek, aurretzen jarraitzen dute. Aurrezki-tasa 2020an % 25ekoa izatetik 2023ko lehen hiru hilekoan % 12koa izatera igaro da Espainiar estatuan.

Horrenbestez, prekarietateak eta pobrezia populazioaren arteko desberdintasunak areagotu eta sakondu ditu, desberdintasun horren aldagaiak, arraza, generoa eta klasea, erabakigarri

36. https://www.berria.eus/euskal-herria/hego-euskal-herria-538000-lagun-daude-pobrezia-arriskuan_234054_102.html

37. https://www.eldiario.es/euskadi/velocidades-sociedad-vasca-pobreza-frio-casa-invierno_1_10502881.html

38. <https://www.iparhegoa.eus/azterketak/ikusmiran/ikusmiran-11-euskal-herriko-langileriaren-lan-eta-bizi-baldintzak/>

39. <https://www.eapn.es/estadodopobreza/ARCHIVO/documentos/informe-AROE-2023-pais-vasco.pdf>

bilakatuz. Azken finean, biztanleriaren eremu horiek dira babesgabeago daudenak errealitate horri aurre egiteko: gutxiago kobratzen dutelako, eskubide sozial eta ekonomiko gutxiago dituztelako eta gabezia material gehiago pairatzen dutelako.

Ezkutatzen diren dimentsioak

Ez ohiko irabaziak, neurririk gabeko aberastasunaren metaketa. Arestian aipatzen genuen moduan, bizitzaren garestitzeak bigarren aurpegia dauka: pobretze prozesuarekin batera, aberastasunaren metaketa gertatzen da. Elkar loturik dauden bi fenomeno dira. Ez dugu denok galtzen, izan ere, batzuek irabazten dute, eta gainera, asko irabazten dute.

2023ko urtarrila eta iraila bitartean, Espainiar estatuko sei banku nagusiek⁴⁰ 19.761 milioiko errekorrraino igo dituzte irabaziak tasen igoerari esker, 2022ko hilabete beretan baino ia % 24 gehiago. Euskal jatorrizko erakundeei⁴¹ dagokienez, Iberdrolak 3.637 milioi euroko irabazi garbiak poltsikoratu ditu urteko lehen bederatzi hilabeteetan, hau da, % 17,2ko igoera izan du. Kutxabanken kasuan, epe berean 385,2 milioi euroko irabaziak izan ditu, 2022ko aldi berean baino % 53,8 gehiago.

Horrelako albisteak oso ohikoak izan dira aurtengoan ere. Beraz, irabaziek agerian uzten dute garestitzearen atzean erabakiak, estrategiak eta enpresa politikak daudela, dudarik gabe. Alde horretatik, esan beharra dago irabazi hauek ez direla zilegi, eta kasu batzuetan ezta legezkoak ere (Iberdrola epaitegietan dago⁴², argindarraren prezioa puztu zuela leporatuta).

Bereziki kezkagarria da lehengaiekiko espekulazioa, elikagaien garestitzearen oinarrian baitago. Urte hasieran, BEZaren jaitsieragatik merkatu ziren oinarritzko elikagaien erdiak. Aldiz, hamar hilabete geroago elikagaien erdiek neurri horren aurretik baino prezio altuagoa dute, Facua kontsumitzaileen erakundeak Espainiako zortzi supermerkatu-kate nagusiei egindako jarraipenaren⁴³ arabera.

Azpiarratzekoa da pobrezia-prozesuaren eta ez ohiko irabazien arteko loturak elikadura katean duen eragin desberdina. Prezioek gora egiten duten bitartean, horren onuradunak ez dira bertako ekoizleak, baizik eta banatzaileak, haiek baitira irabaziak bereganatzen dituztenak. Horrekin batera, saltoki eta banatzaileek BEZaren jaitsiera erabili dute salgaiak

40. https://www.eldiario.es/economia/gran-banca-dispara-beneficio-nuevo-record-19-761-millones-gracias-subida-tipos_1_10644510.html

41. https://www.naiz.eus/eu/hemeroteca/gara/editions/2023-10-27/hemeroteca_articles/beneficios-record-de-kutxabank-e-iberdrola-tras-recurrir-el-impuesto

42. https://www.berria.eus/economia/iberdrola-epaitegietan-argindarraren-prezioa-puztu-zuela-leporatuta_234040_102.html

43. <https://www.publico.es/economia/mitad-alimentos-basicos-ya-cuestan-mas-bajada-del-iva.html>

garestitzeko. Hau da, enpresa handiek manipulatzan dituzten balio-kateen menpe gelditzen dira gure oinarritzko beharrak; eta oinarritzkoak diren beharrak asetzea arriskuan jartzeaz gain, kontsumitzaileen, bertako ekoizle txikien eta herrietako merkatu txikien sareak kaltetzen dituzte.

Garestitzearen aurrean bizirauteko estrategiak. Institutuzio publikoek pribatizatzen edota eskura jartzen ez dituzten zerbitzuak azkenean familia berak bereganatzen dituen lan bilakatzen dira. Biziraupen-estrategia hori (hau da, jada erosi ezin dena edo estatuak ezin duena eman, emakumeen doako lanarekin ordezkatzeko) erabakigarria da. Batzuetan “doako ekonomia” izendatu dugun estrategia honek bi ezaugarri ditu: 1) emakumeak dira protagonistak 2) sareek (batez ere, familiakoek) duten garrantzia adierazten dute, indibidualismoaren aurrean.

Estrategia horrekin batera beste prozesu bat ere egon daiteke: “birbilatzeko estrategia” deritzona, beste krisi-une batzuetan identifikatuta dagoena; hau da, lan-merkatutik kanpoan ziren emakumeak, batez ere 55 urtetik gorakoak, lan-merkatuan sartzea (eta emakume horientzat oso zaila da lan prekarietate handiko egoerak baino zerbait gehiago aurkitzea). Hala, INEren arabera, adin-talde horretako emakumeen merkataritza-jardueraren tasa handitu egin da 2018ko hirugarren hiruhilekotik 2023ko hirugarren hiruhilekora, EAEen % 17tik % 21,1era eta Nafarroan % 18,3tik % 23ra. Ezin izan dugu Euskal Herriko Iparraldeari buruzko datuak eskuratu.

Jakina, aipaturiko biziraupen-estrategia horiek bereziki, prekarizazio eta pobretze-prozesuan murgilduta dauden estrategiak izan ohi dira, hots, populazioaren eremurik zaurgarrien estrategiak. Beste batzuek, berriz, beren oinarritzko eskubideak eta beharrak asetzeko ordaintzeko prestutasuna azaltzen dute beren bizitza merkantilizatuz eta batzuetan, zorpetuz: esate baterako, osasun-aseguru pribatuetara joz edota gero eta pribatizatuagoa dagoen hezkuntza ordainduz. Datu batzuek joera argia erakusten dute: EUSTATen arabera⁴⁴ EAEen bizi diren biztanleen % 23k osasun-aseguru pribatua du. 2015etik, aseguru pribatuen kontratazioa % 4,7 eta % 6,9 arteko bi urteko erritmoan hazi da. Gainera, aseguraturako pertsonen artean emakume gehiago daude gizonak baino. Ez hori bakarrik, familia eta babes sistema publikorik gabe, ekimen sozialetara jotzen dutenen kopurua handitu da, kasu, elikagaien bankuak⁴⁵.

Ikusten ez den lana eta ezkututzen den prekarizazioaren aurpegi honen inguruko datu eguneratuak aurkitzea oraindik ere ezinezkoa da. Biztanleria Aktiboaren Inkesten emaitzak hiru hilean behin argitaratzen dira, aitzitik, zaintza lanarekin erlazionatutako datuak, hau da, denboraren erabilerari buruzko datuak 2018koak dira EAEaren kasuan, Espainiar estatuan 2009-2010ekoak dira eta Frantziar estatuan 2010ekoak. Litekeena da EAEen eta Espainiar estatuan datu berriak izango ditugula 2023tik 2024ra bitartean.

44. https://eu.eustat.eus/elementos/ele0020200/ti_euskal-aen-establezimenduak-dauzkaten-erakundeetan-osasun-aseguru-bat-duten-pertsonen-kopuruak-64-egin-du-gora-2021ean-not0020211_e.html

45. https://www.eldiario.es/euskadi/inflacion-pone-limite-bancos-alimentos-vascos-reducen-mitad-entrega-leche-aceite_1_10110547.html

Zorpetzea da bizirauteko beste bideetako bat, hala ere, gero eta korapilatsuagoa izaten ari den hautua, besteak beste, interes tipoek finantziatorako aukera garestitu dutelako hautu hori zailduz. Dena den, horrek familiariari nabarmenki eragiten dio eta hezkuntzan gertatzen ari dena horren adierazle da. Egun, seme-alaben ikasketak ordaintzeko zorpetzea errealitate bihurtzen ari da. Edo osasun arloan, osasun publikoaren murrizte eta pribatizazioaren aurrean, eremu pribatura joatea gero eta aukera hedatuago bilakatzen ari da. Finantziario nahikotasunaren faltan, erresistentzia ekonomikoak sortzen dira, alegia, aurrezkietatik tiraka aurrera egitea⁴⁶.

Orokorra den estrategia kontsumoa gutxitzea⁴⁷ da, ordea; estrategia deitzerik badago funtsezkoak diren elikagaiei edo zerbitzuei uko egin behar izatea. Izan ere: “Elikagaien prezioaren igoeraren ondorioz, herritarrek erosketa-saskiak aldatu dituzte, produktu freskoen kontsumoa nabarmen murriztuz. Hau da, elikaduraren kalitateak okerrera egin du azken hilabeteotan”. Eta jada esaten da, horren ondorioz, osasun arazo gehiago etorriko direla, prekariedade-katea elikatuz.

Erantzunak

Sistematik erabakitakoak. Hartutako neurri nagusia ekonomia neoliberalak ezartzen duen interes tipoen igoera izan da. Ez da, noski, herritarrek edo kontsumitzaileak babesteko neurria: igoera horrek hipoteken igoera dakar, ez, ordea, herritarren aurrezkiak hobeto ordaintzea. Herritarren finantzazio arazoez merkatuak moteltzea ekar dezakete. Hori izan daiteke interes tipoen igoera berririk ez egiteko arrazoa.

Hartzen ez diren erabakiak, erabakiak ere izaten dira. Alde horretatik, hasieratik merkatuan esku hartzeko eta prezioak kontrolatzeko ekimena alboratzea erabaki bat izan da. Merkatuari bere bidea egiten utzita, egin den bakarra oinarritzeko bi kontuei ekitea izan da: diru laguntzak ematea edo fiskalitatearekin jokatzeko. Laguntzek merkatura diru publikoa desbideratzeko balio izan dute: BEZa jaitsi arren, prezioak igo egin dira jaitsiera hori merkatuak irentsi duela erakutsiz.

Sistemari emandakoak. Kontsumoko Prezioen Indizearekin lotutako garestitzeari erantzuteko atzetik zetozen dinamika, mobilizazio eta borroken baitan erantzun zaio.

Batetik, Pentsionisten mugimenduaren eta Karta Sozialaren mobilizazioak egon dira, bata erosahalmena aldarrikatuz, bestea energiaren garestitzeak ekarri duen egoera energia trantsizioaren borrokan kokatuz. Mugimendu feministak atal honetan egin ditugun gogoeta

46. <https://www.naiz.eus/es/info/noticia/20230903/de-la-terapia-del-miedo-de-hace-un-ano-a-la-actual-quiebra-por-aplastamiento>

47. <https://cadenaser.com/nacional/2023/10/16/el-pescado-la-carne-y-el-aceite-de-oliva-son-los-productos-mas-castigados-por-la-subida-de-precios-segun-la-ocu-cadena-ser/>

gehienak zaintzaren aldeko borrokan jaso ditu: diskurtsoan zein dinamikaren baitan kokatu du baldintza materialen eta zaintza sistema publiko eta unibertsalaren borroka.

Bestetik, erantzun eta borroka nagusia sindikatuetatik egin dira, hitzarmen kolektiboetan erosahalmenaren defentsa eginez. Borroka kokatu da gertatzen ari denaren aurreko diskurtso kritiko eta alternatiba orokorren baitan: balio izan du diskurtsoa indartzeko baina, beti ere, borroka erosahalmenaren defentsan zentratuz. Aztertzekoa da erantzuna, ezinbestekoa delako erosahalmena ez galtzea, noiz eta % 10 eta 20 artean galdu dugunean, soldatak oso txikiak direnean...

Baina enpleguaz ari gara, lan merkatu formalera mugatzen den erantzunaz eta borrokarako baldintzak dituzten sektoreetan gainera. Hortaz, erantzuna bere horretan utziz gero, kolektibo prekarizatuenak kanpoan utziko genituzke. Soldata-igoerak, alderantziz proportzionalak ez badira (igoera handiagoak soldata txikiagoetarako), eutsi ez ezik, generoko soldata-arrakala eta, oro har, soldata-desberdintasunak handitu ere egiten dira.

Muga horiei aurre egiteko sindikalismo feminista garatzen da, erosahalmena mantentzeaz gain soldata arrakalaren aurkako neurriak proposatuz: esaterako, soldata igoera linealak edo gutxieneko 1.400 euroko soldata bermatzea.

Patronalaren jarrera itxia da sindikalismo feministaren oztoporik nagusia, besteak beste, egun, sektore publikoan blokeatutako hitzarmenak, hain zuzen, feminizatutako lan-sektoreetakoak direlako.

LAB sindikatuak 2022-2023 ikasturteko ekintza sindikaleko informean horrela jasotzen du: "Orokorrean grebak egin ditugun eremuetan gatazka gehiago itxi direnean, aldiz, deigarria da sektore feminizatuetan, administrazio publikoetako azpikontratuetan eta zaintza lanak burutzen dituzten eremuetan gatazka gehien-gehienek irekita jarraitzen dutela. Sektore feminizatuetan aktibaturiko gatazken % 52,27an egin badugu greba, itxitako gatazken portzentajea % 29,55ekoa da, batezbestekoaren oso azpitik. Industrian esaterako % 68,18a itxi da".

Ondorioak eta aurrera begira

2023an gertatutako bizitzaren garestitze prozesuak bizitza osoa, gero eta kontzentratuagoa den botere korporatibo metatzailearen mende dauden merkatu kapitalisten esku uztearen arriskuak erakusten ditu; eta, bereziki kezagarria da, oinarritzko beharrak, hala nola elikadura, energia edo etxebizitza, merkatu kapitalisten esku egotea.

Garestitze hau prekarizazio eta pobretze prozesu zabalago eta luzeago baten parte da, hau da, norberaren bizitzaren gaineko burujabetza pixkanaka galtzea. Horrekin batera, merkataritzako shockei aurre egiten saiatzen den koltxoi ikusezin gisa etxeek eta, horietan, emakumeek jokatzen duten papera indartzen da. Eta, horrek bestaldean, metatze-fenomeno bat dauka, desberdintasun sozioekonomikoak larriagotzea dakarrena.

Generoak markatzen du prozesu hori, eta bereziki bortizki eragiten die emakumezkoiei, merkataritza-egoerarik txarrenean daudelako eta familiak gero eta zailagoa den testuinguru batean aurrera ateratzeko ardura handiagoa dutelako.

Hori guztia dela eta, bizitzaren garestitze prozesua burujabetza feministaren klabeen atzerapauso gisa irakur dezakegu. Atzera egite hori ukalezina da zentzu materialean: aukeratutako bizitza indibidual eta kolektiboko proiektuak aurrera ateratzeko baldintza materialetarako sarbide egonkorra zailtzen da. Baina, ikuspegi subjektiboan, fenomeno kontraesankorrak ikusten dira: biziraupen-logika oraindik nagusi den bitartean, mekanismo sistemikoak zalantzan jartzen ez dituenak, badirudi txinparta-sentsazio bat zabaltzen dela eta, horri esker, mobilizazio handiak aurreikus daitezkeela.

Merkatu kapitalisten menpekotasuna haustea da trantsizio feministaren apustuaren ardatza, desmerkantilizazio eta desfamiliarizazio prozesu bikoitzean gauzatzen dena.

Bide horretan, erakundeena laguntza bat da, baina posiblearen esparrua ez dago aurrez zehaztuta, ezta politika publikoetara mugatuta ere.

Apustu horrek egiturazko aldaketarako bi bide nagusi eskatzen ditu. Lehenengoa da lankidetzaren publiko-pribatuaren logikaren ordezkari publiko-komunitarioaren logika ezartzea. Ildo horretan, zerbitzu publikoen aldeko apustua egiten dugu. Dударik gabe, publikoak, unibertsalak eta euskaldunak izan behar dira. Funtsezkoak diren sektoreak familiaren kontura izan beharrean sektore publikoak bere gain hartu behar ditu merkatutik kanpo utziz. Era berean, ezinbestekoak dira benetako politika sozialak, asistentzialismoa eta familiarismoa gaindituz eta era berean, eskubide sozialak ziurtatuz.

Bigarren erronka lurraldean errotutako subiranotasun mota desberdinen aldeko apustu tinkoa egitea da, besteak beste, elikadura-subiranotasuna eta energia-subiranotasuna. Horretarako,

burujabetzarako bidea egitea ahalbidetuko duten politikak beharrezkoak dira; adibidez, gertuko ekoizpen-banaketa-kontsumo ereduak ezartzeko eta zabaltzeko politikak eta herri ekimenak. Ekoizpen txikia eta agro-ekologikoaren ereduaren ezaugarrietako bat da gutxiago garestitu dela: batetik, merkatuaren hornigaietatik (argindarra, ongarriak...) askeagoa delako eta bestetik, espekulazio mugimendu globalen eraginetik urruntzen delako. Horrenbestez, herri bezala nahi ditugun politikak diseinatzeko eta erabakitzeke burujabetza izatea ezinbestekoa da.

Egitura sozioekonomikoetako aldaketekin batera, balio-sistemetan aldaketa sakonak sustatzea ezinbestekoa da. Horren barruan sartzen dira:

- Bizimoduaren aldaketak. Kontsumo eredu berriak ezartzeko eta errotzeko politika eta estrategiak pentsatu eta abiatu behar dira.
- Begirada berrien eraikuntza. Datu berriak eta izendatzeko modu berriak behar ditugu. Esate baterako, gaur egun ikusezina dena ikusteko datuak (ordaindu gabeko lana) edo prekarizazioa ulertzeko kontzeptu berriak, pobrezia zatikatu bezala aurkezten ez dutenak. Oro har, beste posizio batetik eraikitako begirada da behar duguna: bizitza beretik abiatzen den ikuskera, alegia. Eta alde horretatik, merkatuek gure bizitzan duten inpaktua albo-kalte gisa onartu beharrean, merkatuetan gertatzen denari arreta jartzen ahalbidetuko diguna eta bide batez, merkatuaren eragina ulertzea erraztuko diguna.
- Gaurko egoerari kateatzen gaituzten korapiloak askatzeko eztabaidak antolatu behar ditugu, bestetik. Besteak beste:
 - Merkatuan gaur dauden botere harremanak aldatu gabe merkatuan eragiteko aukera. (holakoak biziz: ekoizle txikien bizkar jartzen diren kostuak, Repsolen izenean Josu Jon Imazek egin dituen mehatxuak...)
 - Erosahalmenaren defentsa egiteak dituen mugak eta sortzen dizkigun kontraesanak.
 - Komunitatetik eta gure lurretan oinarritutako alternatibek behar dituzten bultzadak lortu arren, izango dituzten mugak (hiri guneko handietan, kasu).
 - Publiko-komunitarioaren arteko korapiloa. Ikuspegi feministatik komunitarioaren kontzeptuaren definizioaren beharra.
 - Gaurko eredu hegemonikoak eta ideologikoak erabiltzen dituen adierazleak kuestionatu eta gainditze bidean, estrategia publiko-komunitarioetan oinarritutako diagnostikoen eredu berriak finkatzea.

Trantsizio-apustu horretarako itsasargi gisa funtzionatzen duten esperientziak identifikatzen ditugu, besteak beste:

- Judimendiko auzoak⁴⁸ energiaren prezioaren igoera eta elikaduraren egoeraren testuinguruan, mobilizazioa eta bide berri baterako aukerak emango lituzkeen erantzunak antolatu ditu, eta ekimen hori oso interesgarria da komunitatearen ikuspegitik.
- Goiener⁴⁹ bezalako energia berriztagarrien sorkuntza eta kontsumo kooperatibak, enpresa handien ereduari alternatiba dira. Kasu honetan aztertzea da krisi zehatz honen baitan izan duten rola.
- Otxantegi Herri Lurra⁵⁰ bezalako tokiko ekimenak: baratza komunal baten bidez, nekazaritzatik eraikuntza kolektiborako gune izatea nahi dute, baserriaren eta hiriaren arteko zubiak eraikiz.
- Elikagaien bankuen asistentzialismoaren aurrean, kudeaketa publiko-komunitario ereduetatik abiatuz elikadura burujabetzaren alde egiten duten ekimenak baloratzen ditugu, hala nola, Urduñako udal jantokia, adineko pertsonentzako egoitzari eta haur eskolari zerbitzua ematen diena, tokiko elikadura sistema bultzatzen duen eredu agroekologikotik.
- Emakumeen bizi-esperientziak eguneroko larrialdi materialei erantzuteko ardurak markatzen dituen heinean, hasieran emakumeen eguneroko bizitza hobetzearekin lotutako borroka, sarritan borroka zabalagoak bihurtzen dira, funtsezko zerbitzuen eta egiturazko aldaketen aldeko borroka, hain zuzen. Horrela gertatu da, adibidez, eskola-jantokien aldarrikapenarekin: hasiera batean kontziliazio-aldarrikapenei lotuta zegoen, eta gaur egun borroka zabalago batean kokatzen da, elikadura-eskubidearen eta elikadura-burujabetzaren alde, Gure platera, gure aukera⁵¹ ekimenak erakusten duen bezala.

48. <https://judimendikoak.com/judimendi-kalera-atera-da-energiaren-prezioaren-igoeraren-aurrean/>

49. <https://www.goiener.com/>

50. <https://www.facebook.com/otxantegi/>

51. <https://www.gureplateragureaukera.eus/>

Talaia uneak eman zuena

- Oro har, irakurketarekin bat egiten da.
- Oreka bat behar da hainbat bideren artean: eros ahalmenaren defentsa (soldatak, pentsioak, prestazioak), diskriminazioen eta ezberdintasunen borroka (soldata arrakala, aberastasunaren banaketa eta lan guztien banaketa) eta zerbitzu publikoen aldarrikapena. Hori guztia ikuspegi ez merkantilista batetik, gure bizi nahien berrazterketa bultzatuz eta planetaren mugak aintzat hartuz.
- Etxebizitza, energia, elikadura: eskubide gisa izendatu.
- Landa eremua eta hiriguneen arteko harremana. Landa eremuaren egoera azpimarratu.
- Zaurgarritasunak sortzen duen beldurra eta ezegonkortasunaren ondorio sakonak: gazteengan duen eragina, indibidualismoa indartzen du.
- Prekarizazioa sistemaren estrategia bat da menderakuntza mantentzeko, ez da fenomeno meteorologikoa, ez da norbanakoaren baldintza material konkretuen ondorioa.
- Errelatoaren ikuspegitik, pobretze orokorra gertatzen ari da, baina subjektiboki jendea ez da horrela hautematen. Jendearen bizipenekin bat egingo duen eta problematizatuko duen terminologia behar da.
- Politika publikoen inpaktua eta garrantzia ez dira neurtu. Sektore zaurgarriari begira plantan ezarri direnak, politika fiskala, energia eta garraioa...
- Subjektu politikoak sortu eskubideen urraketak salatuz eta askotariko biziraupen estrategia kolektiboak agerian utziz.
- Itsas argia bezala, mobilizazioak: zerbitzu publikoak, osasungintza publikoa, pentsioak, borroka sindikalak...